

Ivan Macan

ODGOJ SVEĆENIČKIH KANDIDATA PRIJE I SADA

Nema sumnje da je jedan od težih problema današnje Crkve odgoj svećeničkih kandidata i da se njihovi odgojitelji ne nalaze u zavidnu položaju. Zato nije ni čudo što su se već mnogi prihvatili pera da napišu bilo kritiku dosadašnje odgojne prakse po sjemeništima, bilo da dadnu neke perspektive za novi način odgoja. Pa i pitanja koja spadaju u tu problematiku tako su zamašna da bi se o njima mogle pisati debele knjige. Zato i nije svrha ovog članka da osvjetli tu problematiku sa svih strana, nego da dade analizu odgoja svećeničkih kandidata prije i nekoliko perspektiva za taj odgoj danas i u bližoj budućnosti. Pri tom ću nastojati da iznesem razloge te prakse prije i danas, i to isključivo na temelju svojih subjektivnih zapažanja i iskustava, ne zalazeći previše u dokumentaciju, ni povijesnu, ni ideološku. Također mi nije svrha da kritiziram »staro« i da branim »novo« ili obratno, nego bih želio da pokažem neke činjenice i da dadem subjektivno tumačenje tih činjenica. Budući da taj prikaz ima izričito subjektivnu notu, svjestan sam da će biti jednostran. No nadam se da će ponekoga potaknuti na razmišljanje o tom problemu, a time bi i taj članak postigao svoju svrhu.

I. Odgojna praksa »prije«

1. Slika o svećeniku

Svrha odgoja mladića koji dolaze u sjemenište jest da postanu svećenici. Naravno da je smjer tog odgoja bitno ovisan i pod utjecajem slike o svećeniku dotičnog vremena, tj. o tome kako službena Crkva zamišlja i želi da budu njezini svećenici.

Sliku o svećeniku u Crkvi dosad su određivala dva značajna događaja, i to dva koncila: Tridentinski i Drugi vatikanski.

Ivan Macan rođen 1939. u Svetojurskom vrhu (Hrv. zagorje), 1956. stupio u Družbu Isusovu. Filozofiju studirao na Filozofsko-teološkom institutu D. I. u Zagrebu, teologiju u Innsbrucku, gdje sprema i doktorat iz metafizike. Ovaj referat imao je na skupu isusovačkih studenata koji je održan od 28—30. prosinca prošle godine u Zagrebu.

Tridentinski je koncil konačno unio red u tadašnje prilično žalosno stanje u Crkvi. Taj se red ponajprije odrazio na idejno-religioznom, a onda i na praktičnom području, koje nužno ovisi o prvome. Tako je i odgoj budućeg svećenika dobio smjernice zacrtane na Tridentinskom koncilu. Onda se pokazalo potrebnim da se odgoj svećeničkih kandidata bolje organizira pa je koncil odredio da svaka biskupija, po mogućnosti, ima svoje sjemenište, u koje će dolaziti isključivo mladići koji se žele posvetiti svećeništvu. Ta je obveza kasnije prešla i u crkveni zakon. Smjernice Tridentinskog koncila na svim poljima teoretske i praktične teologije održale su se sve do Drugog vatikanskog koncila, a mnoge sve do danas, pa mi svi još živimo od tih zasada.

Koje su karakteristične crte tridentinske slike o svećeniku? Glavna karakteristika tog pogleda na svećenika jest: *potestas in corpus eucharisticum*; hrvatski: vlast služenja svete mise, doticanja euharistijskih prilika i svetih stvari određenih za kult, a uz to još i dijeljenje nekih sakramenata (osobito ispovijedanje) i propovijedanje. Činjenica je da je najveći događaj za mladog svećenika bila njegova mlada (prva) sveta misa, a ne njegovo ređenje za svećenika, koje se često obavljalo privatno u biskupskoj kapeli ili u crkvi, pokatkad i bez sudjelovanja vjernika ili rodbine. To se odražuje i kod nas u imenu *mladomisnik*. Postepeno približavanje k oltaru, kaležu i ciboriju dolazilo je do izražaja i u nižim i višim redovima prije svećeništva, koji su jedino odatle dobivali svoje opravdanje i svoj smisao, premda im je prvotna uloga potpuno nestala. Sam đakonat se ograničavao gotovo isključivo na posluživanje svećenika u svečanoj misi. Ideja vodilja mladića koji je stupao u sjemenište i želio da postane svećenik bila je postati *misnik*. Čitamo li razne pjesme o svećeništvu, npr. pjesme Milana Pavelića, vidjet ćemo da se one sve vrte oko te teme: imati vlast popeti se na oltar i služiti svetu misu. Imali smo prilike doživjeti da naš priprosti puk misli da se u sjemeništu kroz dugi niz godina uči samo služiti sveta misa. To je nekad bilo to razumljivije jer nije bilo lako točno po rubrikama odslužiti latinsku misu. Ta je klima, dakle, vladala u Crkvi pa od nje nisu bili slobodni ni odgojitelji u sjemeništima.

Kao nužna posljedica takvog pogleda na svećeništvo bilo je odvajanje svećenika i svećeničkih pripravnika kao posebnog staleža (*status clericalis*) od vjernog naroda (*status laicorum*), pri čemu se taj »*status laicorum*«, laički stalež, nazivao jednostavno svjetskim. Sjetimo se izraza: ostavio je svijet, otišao je u svijet. Druga je posljedica bila zahtjev svetog i čistog života, dostojnog onoga koji svaki dan drži u rukama Tijelo Gospodnje. Taj je zahtjev svetog i čistog života dobivao svoj vrhunac u prihvaćanju obveze celibata. Razumljivo je da je spremanje na takav, nimalo lagan, način života zahtijevalo i specifično strogu disciplinu koja je vladala u sjemeništima i u redovničkim novicijatima. Ona se osobito izrazila u odijeljenosti sjemeništara od svakog lošeg utjecaja, pri čemu se kao loš utjecaj smatralo više-manje sve što nema, bar indirektno, religiozan karakter. S druge su se strane budući svećenici držali pod strogom kon-

trodom svojih odgojitelja, koja se prostirala od običnog svakidašnjeg zanimanja (učenja, rada, igre, šetnje), pa sve do najintimnijih misli i osjećaja, kamo je, istina, imao pravo na uvid samo duhovnik ili poglavar. Otuda i propis svakotjedne ispovijedi, češćeg duhovnog razgovora i davanja računa o savjesti. I ta je kontrola išla sve do završene formacije, istina u nešto blažem obliku, ali uglavnom u onome što se tiče vanjske discipline i vanjskog oblikovanja života, makar odgajanci bili već u godinama poodmakli.

Na takve je mjere odgojitelje silio u prvom redu osjećaj odgovornosti pred Bogom i pred višim poglavarima za povjerene im mladiće, da ih očuvaju »čiste i neokaljane od ovoga svijeta«, da im sačuvaju zvanje. Ujedno ih je pomagalo i općenito shvaćanje auktoriteta, osobito crkvenog, tako da se rektori, prefekti, magistri novaka nisu ni smjeli odreći privilegija koje su sa svojom službom ipso facto dobivali. Neposredni su poglavari također podliježali kontroli svojih viših poglavara, što je išlo sve do centra u Rimu. Tako je često njihova inicijativa bila vezana pa su i oni morali ostati na nivou izvršilaca propisa iz centra.

2. Shvaćanje duhovnosti

Druga je karakteristična crta u odgoju budućih svećenika, bez sumnje, shvaćanje duhovnosti i veze s Bogom. Budući da svećenički poziv po svojoj biti spada u sakralno područje, tj. njegova se djelatnost odvija na nevidljivu polju odnosa čovjeka s Bogom, odgoj za takvo zvanje bitno ovisi i o općem shvaćanju te veze s Bogom i njezinog proživljavanja.

To je jedno od najdelikatnijih područja u odgoju budućih svećenika pa nije ni čudo što mu je bila posvećena posebna pažnja.

Duhovnost je u crkvenim krugovima imala kao glavnu karakteristiku izrazito *vertikalnu* liniju. Ta je vertikalna linija dolazila do izražaja osobito u velikom naglašavanju osobne veze s Bogom po privatnoj molitvi i razmatranju, nastojanju oko stjecanja kreposti i zasluga pred Bogom, kao i izbjegavanju svake rastresenosti. Sve su te vježbe duhovnosti bile više-manje točno određene i izrađene prema već dobro ustaljenim i iskušanim shemama. Mladić koji je ulazio u sjemenište ili u redovnički novicijat dobivao je točne upute kako treba da moli, razmatra, kako će steći pojedine kreposti. Isto je tako i put do savršenosti, koja se mladim svećeničkim kandidatima postavljala kao cilj, bio više-manje do u tančine određen i zacrtan.

Ta vertikalna linija našla je svoj odraz i u pravilima, bilo sjemenišnim, bilo redovničkim, koja su išla od najopćenitijih smjernica za duhovni život i vezu s Bogom, pa preko općenitih odredaba za svakidašnji život sve do propisa i preporuka za razgovor u rekreacijama, za uređenje vanjskog izgleda, pa sve do najsitnijih odredaba, dokle se smije šetati u vrtu i kad se smije izići u vrt.

Tako su se i odgojitelji i pitomci-odgajanci našli pred masivnim blokom propisa i pravila u koje se nitko nije usudio dirati jer su bili

posvećeni dugogodišnjom — stoljetnom praksom i blagoslovom crkvenih i redovničkih poglavara. Zadaća odgoja i samoodgoja sastojala se u tom da se ti propisi u što boljoj mjeri provedu u život. Ta provedba u život bila je odlučujući kriterij da li se neki sjemeništarač ili bogoslov može ubrojiti u solidne i uzorne ili spada među manje solidne, koji će ionako prije ili kasnije otići.

3. Utjecaj takve odgojne prakse

Kad danas govorimo o prijašnjoj odgojnoj praksi u sjemeništima i u redovničkim zajednicama, onda se ljudi obično podijele u dva tabora. Jedni tu praksu brane, a drugi je napadaju. Bez sumnje, takav je odgoj imao svojih odlika. Mlade duše koje su u sebi osjetile poticaj Duha da na poseban način služe Bogu i ljudima nalazile su u sjemeništima i u novicijatima zatišje, potrebno za razvitak i za rast nježne klice njihova oduševljenja. Kao što se mladice zimi stavljaju u staklenik da se zaštite od mraza i vjetrova koji bi im naškodilo, tako su se i budući svećenici zaklanjali pred burom svjetskog zbivanja i njegova štetnog utjecaja na mlade i neiskusne duše. Ideja o stakleniku postala je u naše vrijeme predmet napadaja. Ona je ipak u svojem prvotnom značenju imala pozitivan smisao. Mlado se svećeničko zvanje uspoređivalo s nježnom klicom ili sa sjemenom koje se sklanja u rasadnik dok ne ojača i osposobi se za rast na slobodnom polju. Otud dolazi i ime *sjemenište*. Ne može se poreći da je ono u mnogom slučaju pozitivno odigralo svoju ulogu u smislu čuvanja i njegovanja mladih svećeničkih poletâ.

Stroga disciplina s osobitim naglaskom na poslušnosti i ovisnosti o poglavarima odgojila nam je ljude koji su u odlučnim časovima znali preći preko svojih osobnih interesa i staviti se u službu viših ciljeva Crkve, makar im ti ciljevi bili i nepoznati. To je davalo Crkvi onu prodornu snagu koja joj je u vremenu opće duhovne oseke dala nove osobnosti koje su joj obnovile lice. Takvi su bili osnivači novih redova i kongregacija, poletni misionari, tihi obnovitelji vjerskog života.

Ne smijemo ipak prešutjeti ni negativne utjecaje prijašnje odgojne prakse. Što je na početku pozitivno vršilo svoju ulogu, često se kasnije pokazalo neprikladnim, pa možda čak i štetnim, jer se vremena mijenjaju, a s njima i mentalitet ljudi. Moramo imati toliko unutarnje mirnoće i odvažnosti da te negativnosti uočimo i da ih, prema mogućnostima, ispravimo. Dakako da se pri tom moramo čuvati destruktivnog kritikanstva.

Pretjerana želja za svestranom kontrolom u sjemeništima, koja je, dakako, ovisila o shvaćanju odgovornosti pojedinih poglavara i odgojitelja, dovodila je redovito do gubitka *povjerenja* poglavara prema podložnicima i obratno. To je stvaralo klimu straha i napetosti s posljedicom zatvorenosti i izbjegavanja. Tako su se poglavari često nalazili vrlo izolirani. Kod mladih se ta kontrola i pretjerano vodstvo očitivalo u nedostatku samoinicijative, u manjku hrabrosti za preuzimanje odgo-

vornosti u odsudnom času, u nedostatku duševne punoljetnosti, pokatkad u nesnalažljivosti u najosnovnijim životnim problemima. Kod pojedinih karaktera su ta kontrola i pretjerano vodstvo izazivali bunt i protivljenje, iz čega su često nastajale teške situacije i za poglavare i za podložnike. A završavalo je to obično tako da je dotični morao napustiti sjemenište ili redovničku zajednicu, bilo svojevoljno jer više nije mogao izdržati, bilo odredbom poglavara jer je postao prevelika opasnost za zajednicu. Na taj je način ostao zatvoren put do svećeništva gdje kojim dobrom i sposobnom čovjeku, jer nitko nije imao hrabrosti da u stanovitim prilikama pogleda kroz prste propisa.

Još jedna negativna strana autoritativnog odgoja sastoji se u velikoj opasnosti od formalizma i unutarne duševne i duhovne podijeljenosti u mladim dušama. Mlad čovjek koji je došao s elanom da radi na duhovnom polju najedanput se našao pred nepredviđenim ogradama i normama. U tom konfliktu on ipak ne želi prodati svoj elan pa uzima na se teret svakodnevnih normi makar mu one češće izgledale bezrazložnima, možda i besmislenima. Jednostrano tumačenje poslušnosti i njenih blagodati dovodilo je sa sobom pogibelj formalizma, tj. vanjskog vršenja odredbi i dnevnog reda, dok se čovjek u svojoj nutrini od njih sve više distancirao. Nije li se uspio distancirati, onda se često događalo to da je svoj prvotni ideal i elan zamijenio točnim izvršavanjem pravila i dnevnog reda. A to je — istina, ne uvijek — vodilo do toga da je takav čovjek izgubio smisao za osnovne ljudske kvalitete ako bi se one bilo na koji način kosile s postavljenim normama sjemenišnog ili redovničkog života. To sigurno nije ni bila svrha prijašnjeg odgoja, ali je možda katkad nužno vodilo do toga.

Ako je nekome bio pretežak teret tolikih odredaba i nije ih mogao potpuno izvršiti, onda se javljao konflikt savjesti i osjećaj krivnje. Preveliko naglašavanje nekih manje važnih pravila, npr. šutnje, moglo je dovesti do toga da takav mladić nije imao snage nadvladati teže i važnije probleme koji rastu s godinama.

Još bih spomenuo jednu, po mom mišljenju negativnu, crtu prijašnjeg odgoja svećeničkih kandidata, a to je prevelika odijeljenost od ljudi i gotovo nužna zatvorenost u same sebe. Kasnije se to često ispoljilo u individualizmu i nesposobnosti za zajednički rad. Veći dio vremena svećenički je kandidat u burnim godinama svoje mladosti morao provesti sam, prikovan uz knjigu ili uz dnevne duhovne vježbe. To je osobito vrijedilo za redovničke zajednice. Sigurno je da se tako moglo iskoristiti mnogo vremena koje bi se inače protratilo bilo zašto, no ipak je ta zatvorenost bila prevelika i mnogi, a osobito otvoreniji tipovi, osjećali su je veoma teško.

II Stanje »sada«

1. Uloga svećenika u današnjem društvu

Sad bih se želio pozabaviti stanjem koje danas vlada u Crkvi. Kad kažem »danas«, onda mislim na razdoblje od posljednjih pet godina, dakle, na vrijeme nakon završetka Koncila.

Očito je da se u tih pet godina mnogo toga promijenilo i da je Koncil time što je otvorio mogućnosti promjena u Crkvi mnogo pridonio tom procesu. Što se promijenilo s obzirom na sliku o svećeniku i odgoj svećeničkih kandidata? Teško bi bilo nabrojiti sve promjene i razloge koji su doveli do njih. To je zadaća sociologije, koja u zadnje vrijeme ionako uzima sve više maha na svim poljima, pa čak i u dogmatici. Ograničit ću se samo na nekoliko pojava koje se tiču naše teme.

U posljednjim desetljećima, poslije drugog svjetskog rata, osjeća se jaka tendencija u ljudskom društvu, što osobito vrijedi za društvo evropsko-američke kulture, za demokratizacijom odnosa na svim područjima života. Ta se demokratizacija ne javlja samo na političkom polju nego i na drugim poljima ljudskog života, pa i na religioznom. Od toga nije ostao pošteđen ni položaj svećenika. Pogledajmo bar neke crte svećenika u novonastaloj situaciji!

Svećenik nije danas više ni u jednoj društvenoj zajednici centralna figura, a time nestaje i sakralna moć koju je on kao kultska ličnost uživao. Proces racionalizacije i specijalizacije oduzima mu kompetenciju kontrole života društvene zajednice i pojedinca. Svećenik više nije »stručnjak« na svim područjima života; on više ne može davati posljednji sud o etičkim pitanjima i o držanju čovjeka u određenim situacijama. Politički, socijalni, privredni, literarni i umjetnički život čovjeka potpuno se emancipirao od starateljstva svećenika, koji više ne može djelotvorno zahvaćati u ta područja. Tako je on silom sociološkog zakona o razvoju čovjeka utjeran u sakristiju i ispovjedaonicu, bez efektivnog utjecaja na specijaliziranim područjima društvenog života. Njegova je domena ostalo dijeljenje sakramenata, ali je Koncil uzdrmao sigurnost i tog zatišja, naglasivši osobnu odgovornost svakog čovjeka i na religioznom polju, kao i aktivno sudjelovanje vjernika u liturgijskim činima, koji sve više gube svoju tajanstvenost time što se odvijaju na razumljivom materinskom jeziku.

Iz te situacije proizlaze i novi pogledi i novi pokušaji u diferencijaciji uloge svećenika u današnjem društvu. Ta se uloga sve više ocrtava kao sposobnost i zadaća vođenja crkvene zajednice. Svećenik mora biti težište oko kojeg se okuplja zajednica vjernika. Hoće li on postati to težište, što je, uostalom, bio i prije, danas ne ovisi više u prvom redu o sakramentalnom posvećenju, nego sve više o osobnom zalaganju i o kontaktu s ostalim vjernicima. Stoga mu je nužno potrebna sposobnost za kontakt s ljudima, za organizaciju rada, za zajednički rad. Svećenik mora znati sa svojim

suradnicima, vjernicima—laicima organizirati rad, angažman i odgovornost za crkvenu zajednicu. Zato se na Koncilu pokazalo potrebnim formiranje župskih vijeća. Svećenik mora znati organizirati rad, voditi ljude i podržavati zajedništvo među njima. Vrhunac tog zajedništva dolazi do izražaja u euharistijskoj žrtvi koju predvodi svećenik na temelju svog sakramentalnog posvećenja. I tek ovdje dolazi na površinu njegova kultsko-sakralna uloga kao završnica svega zalaganja u crkvenoj zajednici. Pa ni to slavlje euharistijske žrtve nije više isključivo djelo svećenika, nego se i ovdje očituje sudjelovanje svih vjernika, ne samo u pasivnom proklamiranju »amena«, već i u aktivnom sudjelovanju čitanjem, pjevanjem, tumačenjem Sv. Pisma i sl.

Jasno je da ta nova uloga svećenika u društvu zahtijeva i novu pripremu na tu ulogu, nov način odgoja svećeničkih kandidata. Prije nego što iznesem neke nove pokušaje i smjernice, treba da spomenem još jedan važan faktor koji utječe na odgoj i na život svećenika danas.

2. *Shvaćanje duhovnosti danas*

S promjenama u društvenom životu nastupile su i promjene u shvaćanju duhovnosti i odnosa čovjeka prema Bogu i prema moralnim normama.

Današnja duhovnost karakterizirana je procesom sekularizacije i desakralizacije svih, a osobito religioznih odnosa. Riječ »sekularizacija« danas se rado priljepljuje na mnoge pojave u Crkvi, bilo da se opravdaju neke promjene ili čak ispadi, bilo da se te promjene i ispadi napadaju. Ja bih sekularizaciju karakterizirao kao promjenu vertikalne linije u religioznom doživljavanju u naglašenu horizontalnu liniju, gdje sve više maha uzimaju međuljudski odnosi kao glavni faktor u doživljavanju Boga. Opravdanje za tu liniju njezini pobornici nalaze u Svetom Pismu, i to u vrlo jasno istaknutoj zapovijedi ljubavi prema bližnjemu. Tako današnji kršćanin, pa onda i svećenik i svećenički kandidat, a to se osobito očituje kod mladih, gubi sve više smisla za privatnu vezu s Bogom u dugosatnoj molitivi, u razmatranju i u klanjanju. To je razlog i sve manjem interesu za te duhovne vježbe, sve manjem oduševljenju za kontemplativnost, a sve više oduševljenju za akciju i za direktno zalaganje u radu oko čovjeka, osobito u karitativnim djelima. Na tom polju vidimo upravo herojske pothvate današnje mladeži.

Sa sekularizacijom je tijesno povezana i intelektualna racionalizacija. Današnji, osobito mladi čovjek je sve manje sposoban da bez suzdržaja prihvati nerazumljive tajne koje se bar na neki način ne daju obrazložiti. Zbog toga nastaje i rezerviranost prema svim izvanrednim događajima i čudesima, odatle se javlja tendencija da se svijet i pojave u njemu tumače na naravan način. Na temelju toga mijenjaju se i moralni pogledi. Današnji mladi čovjek vrlo rado prihvaća obveze koje ga vežu s obzirom na njegova bližnjega. Odatle neobično istančan osjećaj za pravednost. Ali za tog je istog mladog čovjeka vrlo teško prihvatiti norme koje

direktno ne zaštićuju ničije dobro ili brane neke nepromjenljive i vječne vrijednosti koje ga više ne uvjeravaju. Zbog toga se javlja i potreba da se promijene neki pozitivni zakoni, kao što su post, nemrs, određena zapovjedenja molitva, a napose norme o odijevanju i o načinu privatnog života. Zato je u sjemeništima i redovničkim zajednicama točno određen dnevni red došao u krizu. A ta tendencija ide i dalje pa ne zastaje ni pred normama koje smo smatrali konkluzijama naravnog zakona. Tako se javljaju novi pogledi na brak, na celibat i na seksualni život uopće.

Moderan čovjek teško podnosi normiranje i sankcioniranje svoga privatnog života. A treba naglasiti da je u današnje vrijeme i vjerski život gurnut u privatnu sferu, ne birokratskim, nego sociološkim zakonima.

Važno je da imamo pred očima činjenicu da se taj isti moderni čovjek ne odnosi neprijateljski prema religioznom utjecaju, da je, štaviše, vrlo otvoren za svaku vrstu dobronamjerne pomoći, za savjete i p o n u d e koje respektiraju njegovo osobno uvjerenje i slobodu odlučivanja. U isto vrijeme privlači ga otvoreno i mirno prilaženje religioznim problemima.

Vratimo se konkretnom slučaju odgoja budućih svećenika! Moramo imati na pameti da su mladi svećenički kandidati u prvom redu djeca današnjeg vremena i društva. Oni nose u svojoj krvi iste porive kao i njihovi kolege u vanjskim školskim i sveučilišnim klupama. Zato odgoj ne bi smio imati za svrhu da tu istovetnost mladih bogoslova i sjemeništaraca s njihovim kolegama u svijetu u njima uguši, nego ih u prvom redu oplemeniti i razviti. Treba, dakle, respektirati njihove poglede i shvaćanja i pomagati im da što bolje upoznaju gibanja u svijetu i u samima sebi, da bi ih mogli što bolje uskladiti sa zahtjevima Evanđelja. Odatle nastaje potreba i nužnost odgoja otvorenosti prema svijetu. Mladi bogoslov ne smije izgubiti kontakt s ljudima, u prvom redu sa svojom obitelji i s rođacima, pa onda i s prijateljima i onima koji će mu kasnije biti partneri u radu, koliko je to moguće predvidjeti. U mladom se bogoslovu ne smije gušiti njegova vlastita inicijativa, već ga treba poticati na to, jer je današnjem svećeniku za uspjeh u radu potrebno mnogo samoinicijative i fantazije. U njemu treba razvijati smisao za poznavanje i za vodstvo ljudi, treba ga oduševiti za to da postane vođa drugih. Bogoslov mora već u mladim danima osjetiti važnost i težinu odgovornosti koju svaki čovjek nosi, a pogotovo onaj kojemu su povjereni drugi da ih vodi. Mora naučiti zajednički raditi. Zato je već u sjemeništu potreban grupni rad i način života, kao što to, uostalom, kažu i nedavne upute Kongregacije za sjemeništa.

Intelektualna izobrazba današnjeg svećeničkog kandidata je poseban problem, koji ne bih želio ovdje načinjati.

3. Religiozni odgoj

Želio bih na kraju reći i nekoliko riječi o religioznom odgoju sjemeništaraca i bogoslova. U nastojanju oko prilagođivanja duhu današnjeg

vremena ne smijemo zaboraviti da se život i rad svećenika i danas bitno temelje na religioznoj bazi. Zato je i danas i te kako potrebno da sjemeništarci i bogoslovi dobiju solidan religiozni odgoj. Kao što sam već rekao, religiozni život postaje i za bogoslova sve više privatna stvar. To, dakako, ne znači da odgojiteljima otpada teška dužnost religioznog odgoja mladih bogoslova i sjemeništaraca i da duhovnici po sjemeništima više nisu potrebni. Ali to znači da se na religioznom području danas vrlo malo postiže normiranjem pa ga zato treba svesti na najmanju moguću mjeru. Istodobno treba obogatiti ponudu religioznog proživljavanja i tako pružiti mladim bogoslovima mogućnost da sami izaberu najprikkladniji način religioznog života. Time postaje uloga duhovnika puno teža jer se mora truditi da bogoslov uvidi kako mu je religiozni život potreban pa da ga onda s oduševljenjem prihvati. Možda će to nekome izgledati previše idealistički i utopistički jer se na tom polju jedva što može postići bez stanovite doze prisile. U svakom slučaju bogoslov mora doživjeti da se u prvom redu radi o njegovu dobru, a ne o obrani nekih načela. Zato nam ne bi smjela nijedna religiozna forma biti tako draga da je ne bismo mogli napustiti ako ne bi odgovarala, a nijedna tako čudna da je ne bismo prihvatili ako bi zbilja odgovarala. Potrebno je, dakle, pametno i slobodno eksperimentiranje.

Problemi religioznog života mladih ljudi danas se kreću oko fundamentalnih pitanja vjere i smisla života. To na isti način vrijedi i za bogoslove, pa možda još i više jer su oni, na temelju filozofskog i teološkog studija, naučili dublje reflektirati. Zato ne bismo smjeli te probleme u sjemeništima pretpostaviti kao riješene, nego bismo morali imati razumijevanja za bogoslova koji se iskreno pita ima li smisla biti kršćanin i vjerovati u Boga. Bogoslov koji sebi još nije riješio ta pitanja ne bi smio dobiti dojam da ne spada u sjemenište. A bilo bi i pogrešno misliti da svi bogoslovi imaju te probleme.

Treba se čuvati i toga da se previše ne naglašuju drugotni religiozni problemi, npr. poteškoće kod duhovnih vježbi, molitve, pri uklapanju u mentalitet određene skupine, ili čak gledati glavni problem mladog bogoslova na seksualnom području. Tek pošto je mladić riješio problem svog stava prema Bogu i postigao unutarnju smirenost i slobodu, moći će lakše rješavati i drugotne probleme, koji su također realni.

Centar religioznog života sjemeništa ili redovničke zajednice mora biti zajedničko slavljenje euharistijske žrtve. Stoga bi sva pažnja morala biti usredotočena na to da se sveta misa u sjemeništima ne degradira na točku dnevnog reda koju treba svaki dan obaviti po unaprijed određenoj i nepromjenljivoj formuli. Sveta misa bi morala biti susret čitave zajednice pred Bogom. Zato bi trebalo nastojati da se ona što bolje pripravi, da se vanjska forma, koliko je moguće, što više mijenja i prilagođuje duhovnoj potrebi zajednice, da čitava zajednica što aktivnije sudjeluje. Onda se možemo nadati da će sveta misa biti zanimljiva i, što je još važnije, da će donijeti svoj plod: dublje poznavanje i proživljavanje Boga i veze s njim, koja je svakom svećeniku veoma potrebna.

To što sam napisao o novim pokušajima u odgoju svećeničkih kandidata danas nije nikakav recept koji bi potpuno rješavao teškoće na tom polju. Pribojavanja da bi takva odgojna praksa mogla pogodovati mnogim zloupotrebama nisu bez temelja, pogotovo kad nas je i praksa u nekim zemljama naučila opreznosti. Treba imati na umu da to preodgajanje mora ići organski i polako. Osobito je važno da shvatimo što znači prava, unutarnja sloboda o kojoj govori sv. Pavao. Ona nije isto što i bezrazložno popuštanje u svemu samo da se postigne mir i izbjegnemo napetosti. A zloupcrabe, kojih će sigurno biti, kao što ih je i bilo, ne bi nas smjele obeshrabriti ili uplašiti. Svaka odgojna mjera nosi u sebi neki riziko, koji je neizbježiv. A unutarnja širina i sloboda omogućit će nam da i te nove smjernice promijenimo ako ne bi odgovarale ili bi se pokazale štetnima.